

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Teorie a dějiny divadla

písemná práce

**České drama a divadlo 19. století
(bibliografická rešerše)**

Student: Mgr. Jiří Landa
Obor: Teorie a dějiny divadla
Předmět: České drama 19. století.
Datum: 29.10.2007

Osnova:

- I. Úvod
- II. Souhrnné studie a publikace
- III. Monografické studie
- IV. Závěr

I. Úvod

Literaturu daného období je možno rozčlenit z několika hledisek. Pro potřeby této práce jsem zvolil variantu, která dělí studie na dvě základní části. Ta první bude obsahovat stručné charakteristiky nejucelenějších souhrnných pojednání a publikací zabývajících se problematikou literatury, dramatu a divadla komplexně. Druhá se bude věnovat konkrétním osobnostem, jež v rozmezí sledovaných let žily a tvořily. Ačkoli se jedná o monografie spisovatelů, je v nich jejich život, včetně umělecké tvorby, prezentován v širších kontextech, díky nimž můžeme získat mnoho potřebných informací k pochopení zajímavých souvislostí doby předminulého století. Někteří z těchto autorů byli dramatiky, jiní se zabývali především překladatelskou činností nebo žurnalistikou. Jedno však měli společné - byly to významné osobnosti, jež utvářely český jazyk, který byl, je a bude naprosto samozřejmou součástí českého divadelnictví.

II. Souhrnné studie a publikace

a) Jan Máchal: Dějiny českého dramata

Studie podávající ucelený **obraz vývoje dramatu od řeckých dob až do konce 19. století**, přičemž je brán největší zřetel na období konce 18. století a celé století následující. Autor se věnuje srovnání vývoje kultury, a zvláště pak literatury, se zahraničím - např. s Anglií, Francií a Německem. Totéž porovnání také aplikuje na celou sféru divadelnictví včetně architektury staveb divadelních budov. Největší prostor je dán Václavu Klimentu Klicperovi a jeho současníkům, mezi něž patří například František Turinský, Šimon Karel Macháček, Šebestián Hněvkovský. Další část se zabývá osobnostmi Josefa Kajetána Tyla a Josefa Jiřího Kolára, o kterém Máchal hovoří nejen jako o dramatikovi, ale i překladateli s vytříbeným vkusem

(mezi jeho nejznámější práce patří překlady děl W. Shakespeara, F. Schillera či J.W. Goetheho). Z kapitoly následující je možné získat mnohé poznatky z tvorby v období vzniku Prozatímního (osobnosti: Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Karel Sabina) a Národního divadla (osobnosti: Julius Zeyer, Jaroslav Vrchlický, Ferdinand František Šamberk, **Josef Šotola**). Závěrečná kapitola se zabývá proměnami českého dramatu do konce 19. století, kdy se ve světě již plně projevil realismus s naturalismem, ale v českých zemích se přesto až do osmdesátých let vyvíjel romantismus. Změnu přineslo až v roce 1887 Stroupežnického realistické vesnické drama Naši furianti, kterému však část obecnstva i kritiky projevovala značnou nelibost. Studie se zmiňuje i o dalších autorech tohoto období, mezi něž patří i Vilém Mrštík, Gabriela Preissová, Alois Jirásek či Václav Štech.

b) František Černý: Kalendárium dějin českého divadla

Kniha začíná v období 7. století p.n.l. Po velmi stručné charakteristice všech nejdůležitějších literárních epoch se podrobněji zabývá dobou 17. - 20. století (přesněji do roku 1987). Publikace je založena na principu heslovité struktury - tj. předkládá nejzákladnější a nejdůležitější data i události českého divadla. Nachází se zde také informace o českých a světových premiérách na území Čech, důležitých hostováních divadel i umělců. Postihuje nejen činohru, ale též operu a balet. Kapitoly jsou, pro lepší orientaci, členěny dle historických období.

c) František Černý a kol.: Dějiny českého divadla II. - Národní obrození

První část studie uvádí čtenáře do kontextu doby konce 18. století, kdy se značně změnily společenské podmínky a vznikalo městské profesionální divadlo se stálým pravidelným provozem (první z nich bylo Vlastenecké divadlo). Dvě hlavní kapitoly se zabývají roky 1812 - 1834 a 1834 - 1848

(klíčový revoluční rok v českých dějinách, kdy byla zrušena robota) a to zvláště repertoárem českého divadla v Praze a v Brně, dramatem, herectvím, ochotnickým divadlem, ale i divadelním prostorem, dekorací. V pozdějších letech je autorem sledováno také prosazování nového divadelního programu v repertoáru českého souboru Stavovského divadla v Praze, jeho inscenace, rozmach ochotnictví a představení profesionálních divadel v Brně, Olomouci a německých kočujících společnostech. Určité kapitoly se věnují i opeře, baletu a pantomimě.

d) Josef Galík a kol.: Panorama české literatury

Podtitul knihy zní: Literární dějiny od počátků do současnosti. Jedná se o stručný, ale přesto výstižný přehled dějinných souvislostí a faktů opřený o základní charakteristiky klíčových autorů dané doby a jejich děl. Publikace přináší základní informace pro studenty gymnázií, které mohou být zároveň i výchozím bodem pro posluchače vysokých škol k prohloubení si dalších vědomostí. Na konci každé kapitoly je totiž seznam odborné literatury určené k dalšímu studiu.

e) Jaroslav Marek: Česká moderní kultura

Publikace začíná obdobím konce 18. století. Hlavní náplní textu je vznik a vývoj české moderní kultury (zamýšlí se nad tím, jak ji co nejlépe pojmenovat) a její rozkvět ve století následujícím. Autor se zabývá nejen divadlem, ale literaturou obecně, hudbou a též i výtvarným uměním.

Všechny tyto složky začleňuje do kontextu doby, hovoří o architektuře a demografických podmínkách, které měly značný vliv na rozvoj kultury.

Marek se snaží o porovnání s Evropou a podává svědectví o tom, že občasný český podíl na evropské kultuře činí českou kulturu v celkovém kontextu nezaměnitelnou. Autor nalézá souvislosti a paralely, které dovolují vnímat

českou moderní kulturu jako celek. Zabývá se všemi předchozími tématy, o nichž se zmiňují i ostatní studie, ale více dbá na hledání společných znaků s ostatními evropskými městy.

f) Otto Urban: Česká společnost 1848 - 1918

Studie se zabývá obdobím let druhé poloviny 19. století, jež je přesněji vymezené revolučním rokem 1848, kdy byla zrušena roboty a nastal prudký rozmach kapitalismu. Ukončena je posledním rokem 1. světové války. Autor usiluje o postižení všech nejdůležitějších aspektů při vytváření české společnosti - zabývá se otázkami kulturními, politickými, sociálními i ekonomickými. Všem výše jmenovaným problémům se věnuje i v souvislosti s obdobím národního obrození. Na knize je znát, v jakých letech byla napsána - snaží se totiž o ucelený marxistický pohled na uvedená období, což však neubírá na jejím významu. Faktem ale zůstává, že jí její angažovanost ubírá na atraktivitě. Publikace je rozčleněna do deseti kapitol, z nichž se každá zabývá zhruba sedmi lety zkoumaného období.

g) Vladimír Macura: Znamení zrodu

Podtitulem knihy je sousloví: České obrození jako kulturní typ. Autor se zabývá rozdílem v chápání obrozenecké kultury jako součásti evropského celku a konkrétního období vývoje české literatury. Vysvětluje pojmy z tvarosloví (synkretismus, emancipační úsilí, lingvocentrismus, překladovost, mytologičnost, ideálnost, vlastenecká společnost) a pojmosloví (vlast, národ, střed, Praha), přičemž většinu přímo demonstruje na příkladech.

h) František Götz a kol.: České umění dramatické I. - Činohra

V kapitolách podrobně se zabývajícími všemi významnými dramatiky, jsou na této bázi popsány dějiny českého dramatu celého 19. století. Je v

nich nastíněn vnitřní i formální vývoj dramatu. Každému autorovi je věnována jedna kapitola skládající se z několika částí, v nichž jsou uváděny obsahy, případně i rozborů těch nejznámějších děl. Jedná se např. o autory Václava Klimenta Klicperu, Karla Sabinu, Jana Nerudu či Josefa Kajetána Tyla apod.

ch) Josef Hutter a Zdeněk Chalabala: České umění dramatické II. - Zpěvohra

Publikace ve své úvodní části přináší základní souhrn poznatků o české zpěvohře od počátku 14. století, z něhož se dochovaly hlavně zpívané hry duchovní. Následuje stručné pojednání o divadelních hrách školských, zpěvohře obrozenecké, době Smetanově a Posmetanovské. Právě posledním třem zmiňovaným obdobím je věnována hlavní část rozsáhlé studie, která podává podrobné informace o dílech, jež byla v této době provedena a stala se tak základem nového českého hudebně dramatického života. Každá z dalších kapitol se zabývá jedním hudebním skladatelem, kterého představuje ve stručném životopise, rozbořech jejich prací doplněné o obsahy a historické souvislosti jejich vzniku. Z těch nejznámějších jmenujme Karla Weise, Oskara Nedbala, Zdeňka Fibicha, Bedřicha Smetanu a samozřejmě Antonína Dvořáka.

i) Jiří Hilmera: Česká divadelní architektura

Ačkoli se nejedná o typickou knihu zabývající se českou divadelní tvorbou, pro pochopení souvislostí zkoumaného období je tato publikace více než vítaným zdrojem zajímavých poznatků. Podává totiž svědectví o české divadelní architektuře od přelomu 16. - 17. století až do současnosti a to jak u realizovaných budov, tak významných prací z četných projekčních soutěží, k jejichž realizaci nakonec pod vlivem nejrůznějších

okolností nakonec nedošlo. Autor hodnotí zejména proměny divadelního prostoru ve funkčních vztazích mezi scénou a hledištěm, se zřetelem na inscenační tendence různých dob.

III. Monografické studie

a) Julius Dolanský: Karel Jaromír Erben

Publikace se zabývá všemi stránkami spisovatelova života a tvorby. Začíná jeho narozením v Miletíně a pokračuje studii na gymnáziu v Hradci Králové, a dále pak v Praze, kde se věnoval právu a filozofii. Dozvídáme se též, že po vysoké škole pracoval jako úředník, později se stal archivářem města Prahy, byl přítelem Františka Palackého a Karla Hynka Máchy, vedl Pražské noviny a napsal řadu odborných studií o slovanské mytologii. V knize jsou podrobně rozebrány všechny jeho činnosti, jimiž se nesmazatelně zapsal do dějin české kultury. Velký prostor je též věnován rozboru jeho nejznámějšího básnického díla Kytice, které se v pozdějších letech stalo často vyhledávaným materiálem pro nejrůznější divadelní dramaturgie.

b) Vladimír Štěpánek: Karel Hynek Mácha

Studie o životě nejvýznamnějšího spisovatele v období romantismu je rozčleněna na několik částí, které se věnují životu a osobnosti autora. Kniha se též zabývá Máchovým úsilím o všestranný a plný výraz prožitku, který můžeme vyčíst z rozmanitosti jeho písemných forem, ze střídání lyrického vyznání se složitějšími útvary epického charakteru, což mu umožnilo žánr lyrickoepické povídky, s jejíž problematikou je čtenář posléze seznámen. Podstatnou část knihy tvoří i ukázky z Máchova díla.

c) Jaroslava Janáčková: Alois Jirásek

Publikace o autorovi, který svým dílem ovlivňoval české historické povědomí před 1. světovou válkou a před vznikem státní samostatnosti. Kniha sleduje Jiráskův život od narození, přes jeho dospívání, začátky a tvůrčí vrchol až k posledním dnům jeho bytí. Nikterak neodlišuje osobní a pracovní život. S naprostou samozřejmostí se zde prolínají oba tyto světy, čímž dochází k jejich zajímavé konfrontaci. Kapitoly jsou velice pečlivě charakterizovány již ve svých názvech, takže se každý může ihned soustředit na období, které ho zajímá.

d) Vladimír Justl: Václav Kliment Klicpera

Kniha je systematicky rozčleněna na pět základních částí. První z nich pojednává o jeho životě a také době, v níž Klicpera tvořil. Druhá kapitola se zabývá dílem a to všemi žánry, které se v jeho pracech objevovaly. Poslední důležitá část se věnuje ohlasům, které v pozdějších letech, po smrti dramatika, vyvolalo jeho dílo a poznatkům, jak na něj nejrůznější recenzenti, historikové a režiséři nahlíželi.

e) Václav Procházka: Karel Havlíček Borovský

Studie přibližující autora nejen jako spisovatele, ale i politika a velkého myslitele. Zabývá se též jeho ideou nacionální a kritikou náboženství i církve. Podstatná část knihy se věnuje spisovatelově žurnalistické činnosti. Byl totiž významným redaktorem Pražských novin s literární přílohou Pražská včela. V roce 1848 zakládá vlastní Národní noviny, jejichž přílohou byl satirický Šotek.

f) Jan Novotný: Pavel Josef Šafařík

Kniha zabývající se všemi stránkami autorova života. Začíná jeho jinošskými lety, kdy studoval na univerzitě v Jeně. Pokračuje přes studia filologie a historie až po jeho působení ve funkci středoškolského profesora na gymnáziu. Po přestěhování do Prahy pracoval jako redaktor a věnoval se i dalším mnoha profesím. Další kapitoly popisují nejen jeho spisovatelskou činnost, ale též práci překladatelskou a angažovanost v revolučním roce 1848, kdy byl spolu s Palackým předsedou Slovanského sjezdu. Závěrečná část publikace tvoří rozbory Šafaříkových děl vědeckých (např. Slovanské starožitnosti).

g) Milena Jetmarová: František Palacký

Rozsáhlá studie o jednom z nejvýznamnějších představitelů české vědy, historikovi s velkým filozofickým vzděláním a organizátoru národního života na počátku 19. století. První část se zabývá výkladem společenských názorů a postojů Palackého před rokem 1848, druhá pak sleduje jeho další filozofický a myšlenkový vývoj, jenž vrcholí ve formulaci filozofie českých dějin. Třetí část objasňuje problém konzervativního vyústění jeho díla. Závěr knihy tvoří ukázky z autorova díla, které byly vybrány tak, aby demonstrovaly obě významná období Palackého myšlenkového vývoje.

IV. Závěr

Kromě zmiňovaných publikací a studií jsou velmi dobrým zdrojem informací pro zkoumání sledovaného období i divadelní programy. Nejlépe zpracované jsou doslova odborné studie Národního divadla Praha a Městského divadla Brno. Mezi další, které lze doporučit, jsou programy z Národního divadla Moravskoslezského Ostrava a Národního divadla

Brno. Mnoho poznatků lze načerpat i prostřednictvím internetu, kde je však nutné brát v patrnosti, z jakých stránek informace pocházejí.

Použitá literatura:

- Máchal, J.: Dějiny českého dramata. Praha: Nakladatel F. Topič, knihkupec v Praze, 1929.
- Černý, F.: Kalendárium dějin českého divadla. Praha: Svaz českých dramatických umělců a Český literární fond, 1989.
- Černý, F. a kol.: Dějiny českého divadla II. - Národní obrození. Praha: Československá akademie věd, 1969.
- Galík, J. a kol.: Panorama české literatury. Olomouc: Rubico, s.r.o., 1994.
- Marek, J.: Česká moderní kultura. Praha: Mladá fronta, 1998.
- Urban, O.: Česká společnost 1848-1918. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1982.
- Macura, V.: Znamení zrodu. Praha: H a H, 1995.
- Götz, F. a Tetauer, F.: České umění dramatické - Činohra. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s.r.o., 1941.
- Hutter, J. a Chalabala, Z.: České umění dramatické II. - Zpěvohra. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s.r.o., 1941.
- Hilmera, J.: Česká divadelní architektura. Praha: Divadelní ústav, 1999.
- Dolanský, J.: Karel Jaromír Erben. Praha: Melantrich, 1970.
- Štěpánek, V.: Karel Hynek Mácha. Praha: Melantrich, 1984.
- Novotný, J.: Pavel Josef Šafařík. Praha: Melantrich, 1971.
- Jetmarová, M.: František Palacký. Praha: Svobodné slovo, 1961.
- Justl, V.: Václav Kliment Klicpera. Praha: Orbis, 1960.
- Janáčková, J.: Alois Jirásek. Praha: Melantrich, 1987.
- Procházka, V.: Karel Havlíček Borovský. Praha: Svobodné slovo, 1961.

